

ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ, ГУМАНІЗАЦІЯ І ГАРМОНІЗАЦІЯ ОСВІТИ, ВЛАДИ, СУСПІЛЬСТВА

Воронкова В.Г. (м. Запоріжжя)

Анотація

У статті дається аналіз концепції гуманітаризації, гуманізації, гармонізації інженерно-економічної освіти; шляхи формування гуманітарної культури, цілі та завдання формування гуманітарної культури; фактори гармонізації суспільства, детермінанти оптимізації гуманного суспільства в контексті сучасності.

Ключові слова

ГУМАНІЗМ, ГУМАНІЗАЦІЯ, ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ, ГУМАНІТАРНА КУЛЬТУРА, ГАРМОНІЗАЦІЯ, ГУМАНІЗМ СУСПІЛЬСТВА, ГУМАННА ОСОБИСТІТЬ, «ОНОВЛЕНИЙ ГУМАНІЗМ»

Вступ

Гуманізація і гуманітаризація - основний стратегічний напрямок інженерно-економічної освіти, зумовлюючий основні шляхи і напрямки формування спеціаліста як творчої особистості, поєднуючий в собі високий професіоналізм з соціально-психологічними якостями, здатного вирішувати складні науково-технічні і соціальні проблеми сучасності. Філософською основою гуманізації вищої освіти є вчення *про людину і гуманізм* як прогресивний напрямок світової думки, яка має загальнолюдський характер і світове значення. Філософські основи гуманізму знайшли своє відтворення у вітчизняних і зарубіжних антропологічних концепціях: екзистенціалістській, персоналістичній, аналітичній (глибинній) психології; "космічні" гуманістичні ідеї, що співіснують з екзистенціальними, прагматичними, суто "земними". Людина в усьому її ставленні до життя - ось той висхідний генералізуючий принцип, навколо якого розгортається гуманітарна наука і освіта й до якого вона, зрештою, повертається, виконуючи свою пізнавальну і світоглядну функцію. Вузко направлена підготовка визначає орієнтацію спеціаліста тільки на конкретну економічну чи технічну доцільність, з великим зусиллям дозволяє йому відкрити для себе «людський аспект» виробництва, навпаки гуманітарна – формує творчу особистість.

Мета статті:

- проаналізувати основні напрямки гуманізації і гуманітаризації вищої освіти;
- виявити сутність гуманітаризації і гуманізації навчально-виховного процесу;
- обґрунтувати сутність гуманізації політики, влади, суспільства.

Обговорення проблеми

Гуманізм – філософська парадигма в теоретико-світоглядному контексті вчення про людину як визначальну мету і вищу цінність

суспільства. Теорія і практика гуманізму спирається на багатовікову традицію - ідеї та ідеали Розуму і Людяності, які послідовно розвивали філософи античної доби, діячі культури Ренесансу, культури Просвітництва та Нового часу.

Саме національна система освіти, включаючи і вищу інженерно-економічну, як підкреслює "Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ століття), повинна стати найважливішою ланкою виховання свідомих громадян Української держави сучасного гуманітарного знання, зводиться до наступного:

- постійне розширення та оновлення предмета та змісту соціально-гуманітарних наук, що поєднують теорії, які виходять з положення про людину як визначальну мету і цінність суспільства;
- зростаюча диференціація сучасного гуманітарного знання;
- поглиблення внутрішнього взаємозв'язку між різними галузями соціально-гуманітарної освіти, що має суто особистісний вимір;
- перехід від монометодології до плюралістичної методології;
- поглиблення практичної цілеспрямованості сучасного соціально-гуманістичного знання, що утверджує образ людини як освіченої й високоморальної особистості.

Гуманізація – це сукупність філософських, гносеологічних, психологічних, соціокультурних, правових поглядів, які зумовлюють цілі і задачі вищої школи з метою посилення гуманізації духу, свідчення повноти та саморефлексії людини: якщо технократичний підхід до освіти орієнтував лише на розвиток самого виробництва і робив неможливим реалізацію творчого потенціалу особистості, то викладання суспільствознавчих, соціально-економічних дисциплін, олюднення будь-якої науки означає ніщо інше як розвиток цілісної гармонічної особистості. «Перевідкриття гуманізму» - головна риса сучасного стилю мислення» (С.Тулмін). "Новий погляд" на гуманізм означає насамперед уточнення принципів розуміння людини і світу, її буття, відмову від уявлень про людину лише як агента соціальних сил і елементарного "продукту" суспільних відносин. Його істотною рисою є відродження "ренесансного" тлумачення людини як вільної у своїй самореалізації особистості, злитої зі світом природи, повернутої до власного тілесного начала.

Формування **професійного фахівця** на основі гуманізації вищої освіти - це складний процес, в ході якого реалізується внутрішня суть людини, її ділові якості; інтелектуальні можливості та *особисті цілі*. Потреба в людях, які мають цілісну гуманітарну освіту, стала нагальною потребою суспільного розвитку. Процес гуманізації вищої освіти тісно пов'язаний з вирішенням проблеми створення соціального капіталу нації.

Основними принципами реалізації гуманітарної освіти є такі загальнонаукові принципи, як фундаментальність, системність, єдність національного та загальнолюдського; єдність гуманістично-

особистісного, світоглядно-ціннісного та науково-пізнавального аспектів; єдність навчання та виховання; комплексний характер виховання, формування таких якостей, як духовність, людяність, гуманізм, поліваріантність навчально-методичної і виховної роботи; інтеграція освіти, науки і виховання; примноження загальнолюдських цінностей; подальша інтеграція національної освіти до європейської та світової в контексті Болонського процесу.

Гуманітарна освіта базується на таких засадах як процес розвитку світової історії як творчості людей у всіх сферах життя; реалізація національних базових цінностей – моральних, правових, етичних, естетичних, духовних. **Гуманітарне знання** – це засіб відношення людини до оточуючого світу і до самого себе, засіб її життєдіяльності та пізнання світу і самої людини, який сприяє:

- формуванню творчого мислення;
- формуванню *нової моделі інженера*, адекватної умовам переходу до постіндустріального (інформаційного) суспільства;
- вивченню закономірностей *підбору змісту дисциплін* гуманітарного напрямку, який відповідав би функції формування креативного мислення;
- визначенню *місця* гуманітарних дисциплін в структурі технічної освіти, щоб гуманітарний елемент не був додатком до технічного, а вони разом складали б цілісну структуру;
- створенню *ідеології* підготовки майбутнього фахівця в вузах, яка повинна відобразитися у викладанні всіх дисциплін, в основу яких були б покладені *гуманітарні цінності*.

Важливими методологічними аспектами гуманізації вищої освіти постають:

- забезпечення здібності вищої освіти формувати інтелектуальний потенціал нації з урахуванням змін у виробництві, науці, техніці, інформаційній і комп'ютерній технології;
- формування і стимулювання попиту на інтелектуальний товар з урахуванням багатоступеневої форми підготовки бакалаврів, спеціалістів, магістрів;
- створення системи освіти, відповідної потребам XXI сторіччя;
- формування нового економічного і політичного мислення, утвердження нового соціального статусу особистості, усвідомлення того, що головним стратегічним ресурсом нації є інтелектуальний

Основна мета гуманітарної освіти – виховувати не тільки високо-інтелектуального спеціаліста, але й людину з різносторонніми поглядами, з широкими знаннями технічних і гуманітарних наук, з широким світоглядом та політичною культурою.

Система гуманітаризації тісно пов'язана з **виховною роботою**, яка включає:

- демократизацію навчально процесу,

- інтегративність - посилення змісту і структури гуманітарного знання;
- безперервність та неперервність виховання;
- підвищення гуманітарної культури;
- диференціацію та індивідуалізацію навчання;
- гуманітаризацію технічних дисциплін.

Основні напрямки виховання, що сприяють становленню цілісної особистості:

- громадсько-патріотичне;
- світоглядне;
- політичне;
- національно-естетичне;
- правове;
- моральне;
- естетико-художнє;
- екологічне;
- фізичне;
- трудове;
- сімейне.

Розуміння гуманітаризації включає в себе не тільки дисципліни суспільно-економічного циклу, але і всі ті, що зв'язані із суспільним і духовним життям людини. Тому структура гуманітарної підготовки має включати в себе:

- 1) політико-правовий цикл;
- 2) суспільно-економічні і світоглядні основи професійної діяльності;
- 3) власне гуманітарну проблематику.

Для успішного вирішення проблеми гуманітаризації, для прискорення процесу проникнення гуманітарної культури в зміст інженерно-економічної освіти необхідно:

- 1) забезпечення методологічної єдності у викладанні фундаментальних і інженерно-економічних дисциплін;
- 2) переорієнтація профільюючих предметів на гуманітарну направленість;
- 3) організаційно-структурні зміни в системі освіти та виховання студентів;
- 4) гуманітаризація учбово-виховного процесу в вузі, а саме:
 - а) посилення ролі гуманітарних дисциплін за рахунок створення міжпредметних зв'язків;
 - б) підвищення рівня етичного та естетичного виховання студентів;
 - в) активізація інтересу студента до вітчизняної історії і світової культури;
 - г) проблемне креативне навчання, яке спрямовує самостійну думку студентів;

д) активізація творчого пошуку студентів в контексті самостійної роботи.

Запровадження концепції гуманітарної освіти сприяє формуванню творчої особистості інженера, діяльнісного ставлення до праці; розвиває мислення, яке характеризується потребою вдосконалення своєї діяльності. Система гуманітарної загальнокультурної підготовки майбутніх фахівців носить комплексний характер, проводиться безперервно протягом усього періоду навчання, містить не тільки вивчення актуальних проблем філософії, політології, соціології, правознавства, культурології, а й впровадження етичного, естетичного виховання, управління психічним станом особистості. Проблема гуманізації навчального процесу – це проблема комплексна, вона охоплює практично всі кафедри і всі дисципліни.

Якісні зміни, що відбуваються в ХХІ ст. суперечливі, вони диктують необхідність пошуку принципово інноваційних підходів до суспільно-гуманітарної підготовки студентів, ставлять завдання поступового подолання технократизму під час підготовки майбутніх спеціалістів. Саме технократизм виявився одним із факторів уповільнення динаміки суспільно-економічного розвитку держави, збереження кризових явищ у суспільній практиці, причиною техногенних катастроф. У процесі подолання технократичних підходів до змісту вищої освіти, викладання гуманітарних дисциплін має сприяти виробленню ціннісних орієнтацій майбутніх спеціалістів.

Завдання гуманітаризації – підвищувати загальний рівень культури студентів, виховувати всебічно освічених спеціалістів, інтелігентів, формувати політично свідомих громадян з високим рівнем духовності. Мета гуманітаризації зводиться до наступного:

- переорієнтації вищої освіти від підготовки спеціалістів за відомо-галузевим замовленням до формування їх як інтелектуального потенціалу суспільства;

- формування уявлень у студентів про культуру як стійкого інтересу до неї, зміцнення прагнення до самоосвіти, до роботи над собою;

- світоглядної – зростання ролі освіти і знання як чинників соціального прогресу;

- розвитку освітнього потенціалу особистості в умовах модернізаційних змін у суспільстві;

- формування спеціалістів як інтелектуальних, творчих особистостей, здатних вирішувати найскладніші науково-технічні проблеми, усвідомлюючи при цьому суспільний зміст цієї діяльності і відповідальність перед суспільством за прийняття рішення, щоб не перетворити нашу цивілізацію на *техногенну катастрофу*.

Результатом гуманітаризації інженерно-економічних спеціальностей повинен стати якісно новий тип студента, який можна

Гуманітаризація, гуманізація і гармонізація освіти, влади, суспільства

створити новим типом викладання, в основі якого мають бути активні форми навчання, в першу чергу різнобічні форми спілкування, через які пізнаються різноманітні аспекти культури. Досвід свідчить, що гуманітаризацію інженерно-економічної освіти необхідно здійснювати в кілька етапів, віддаючи пріоритети пошуку індивідуальних програм гуманітаризації з урахуванням умов конкретного навчального закладу, що сприяє підготовці спеціалістів з високим рівнем професійних знань суспільної зрілості, політичної, в тому числі і духовної культури. "Перевідкриття гуманізму" зумовлене тією загрозливою ситуацією, в якій опинилося людство на порозі нового віку, сукупністю глобальних суперечностей, які піддають сумніву подальше існування "homo sapiens".

Ідея "оновленого гуманізму" – це людський вимір економіки і політики, економічна етика, діалог та толерантність, як імператив людських відносин, "активізм", соціальний прагматизм і орієнтація на реальні турботи "земної людини", що забезпечують йому широку соціальну базу в умовах глобальних проблем сучасності, можливість виживання в кризовому соціумі.

Істотна особливість концепції "нового гуманізму" полягає у тому, що вона виходить із положення про поєднання індивідуальних та групових ціннісних вимог, соціальних, національних та загальноцивілізаційних інтересів. Цивілізація XXI століття з її величезним технічним прогресом і не менш вражаючими трагедіями, з одного боку, створила можливості для реалізації проектів справжнього гуманізму, а з іншого - спричинила поглиблення дії кризових чинників, які "тотально" загрожують людству. Внаслідок цього людство стоїть перед вибором, вирішальна роль у якому належить гуманізму і гуманістичним цінностям. За цих умов дотримання гуманістичних стандартів має стати основним критерієм інженерно-економічної освіти. У зв'язку з цим слід зазначити, що для того, щоб цілеспрямовано вирішувати стратегічні питання гуманітарного розвитку, необхідно спиратися на концепцію гуманітарного розвитку. Розробити таку концепцію можна тільки на центральному рівні, де, як правило, сконцентрований науковий потенціал, здатний забезпечити обґрунтування теоретичних проблем, щоб провести необхідні дослідження соціогуманітарної ситуації в країні та в окремих регіонах.

Особлива роль в процесі формування гуманітарної культури відводиться філософії.

Ще М. Планк відмічав, що в дійсності існує безперервний ланцюг від філософії і хімії через біологію і антропологію до соціально-філософських наук, ланцюг, який в жодному місці не може бути розірваний, хіба що навмисно. Філософія як форма суспільної свідомості, в центрі якої людина, залишається ще "таємницею" для самої себе, тому звернення людини до своєї самосвідомості і саморефлексії робить філософію актуальною у наш суперечливий

час, коли треба розпочинати все з "революції і перебудови в свідомості", з самої людини. Відносно природи людини ми ставмо свідками все більшої інтеграції знань про людину, отриманих в сферах науки, перш за все фізіології, психології, соціології, антропології, філософії, етики, естетики. Людина повинна звернутися до філософських витоків духовності, осмислюючи сенс свого буття, філософія як софійне мислення – це енциклопедія високого розуму.

Філософія історично була ядром всезагального знання; від філософії як "матері наук" відпочкувалися послідовно всі інші науки. Взята за основу система філософських наук допомагала побудувати систему всіх наук, проте філософи і сьогодні затрудняються з чіткою відповіддю на питання, які є науки філософськими. Відповідь на це впливає із конкретизації задач філософії, головна задача філософії заключається в тому, щоб пізнати об'єкт сам по собі (сутність) і його значущість для суб'єкта (цінність). Філософія в цілому – це наука про пізнання, сутність і цінності буття; це визначення вбирає в себе три відомих аспекти філософського осягнення дійсності:

- пізнавальний (гносеологічний);
- сутнісний (онтологічний, метафізичний);
- ціннісний (аксіологічний);

При цьому світ явищ аналізується на кількох рівнях:

- пізнання;
- людини;
- суспільства;
- природи;
- буття.

Звідси повинні витікати і предмети філософських наук: сутність мислення – логіка; сутність людини – психологія; сутність суспільства – соціологія; сутність природи – натурфілософія; сутність буття – онтологія; сутність всього – це метафізика.

Пізнання цих же явищ як цінностей дає розвиток паралельного ряду наук, в якому місце мислення, яке зображає сутність, займають почуття, що виражають цінності: - цінності почуття – естетика; - цінності людини – етика; - цінності суспільства – політологія; - цінності природи – екологія; цінності буття – культурологія.

Цінність = аксіологія

Питання загального пізнання - предмет теорії пізнання (гносеологія), яка у відтвореному вигляді, з визнанням протилежностей буття й знання реалізується в діалектиці.

Сутність буття, самі по собі його загальні закони вивчаються метафізикою, що знаходиться у тісній взаємодії суб'єкта і об'єкта.

На часових параметрах можна виділити філософію історії і історію філософських наук (минуле) і загальну прогностику з прогностикою філософських питань (майбутнє).

<u>Філософія вивчає:</u>	
<u>минуле і майбутнє (в його темпоральності)</u>	
<u>Минуле</u>	<u>Майбутнє</u>
Філософія історії	Прогностика
Історія філософських наук	Прогностика філософських питань
<u>Філософія</u>	
буття	
світопізнання	
інобуття	
релігія	

Філософія – це світопізнання: пізнання фізичного-духовного світу – буття. Буття фізичне – простір і час, їх наповнення називається матерією. Специфіка філософського знання - у всебічному розкритті суб'єкт-об'єктних відносин, тобто відношення суб'єкта і об'єкта, що підтверджує відправне начало системи філософських наук.

В основі філософії знаходиться буття як система зв'язків і відносин: відносини (внутрішні, зовнішні); закон; сутність; зв'язок; система; взаємодія; взаємозлиття; взаємопритягання; взаємопереходи; взаємовідштовхування; взаємовиключення; взаємозникнення. Навчальний курс з філософії може бути побудований на ґрунті будь-якої з частин філософії природи; філософії людини; філософії науки, соціальної філософії, аксіології. Сьогодні ж, коли гамлетівське питання "Бути чи не бути?" з питання індивідуального буття стає питанням буття цілого людства, ґрунтується навколо проблем людського буття. Людина і світ повинні бути представлені у багатовимірному відношенні.

У кожному предметі з філософських дисциплін слід виокремити те, що пов'язане з людиною. І ми завжди відчуваємо потребу в "науці наук", методології вироблення і отримання філософського знання; штучна ідеологізація і драматизація цієї великої науки в недавній вітчизняній філософській науці приводила до догматизації, волюнтаризації, суб'єктивізації. Гуманітарні науки допомагають виховувати культурних, вихованих, інтелігентних особистостей, так як ще в Давній Греції «філософія як наука всіх наук» допомагала активізувати саморефлексію, самоактуалізацію, самосвідомість, самовиховання. В нашому суспільстві не вистачає ще культурності, духовності, індивідуальність поглинається антикультурою, самовпевненістю, варварською демократією, невихованістю.

Головні задачі гуманітарної парадигми культури:

- ⇒ дати майбутньому спеціалісту системне знання про закономірні взаємозв'язки людини з природою, культурою, суспільством, державою, суспільні процеси та структури;
- ⇒ теоретичне обґрунтування ефективності соціальних механізмів та чинників удосконалення соціальних процесів;

- ⇒ філософський аналіз історичного і культурного процесу як розмаїття різноманітних соціокультурних форм (особистості, соціальних груп, спільноти, цивілізації тощо);
- ⇒ озброїти студента системою антропологічного знання (культурної антропології, структурної, системної, політичної, економічної), в центрі якого «людина як міра всіх людей»;
- ⇒ вміння студента вивчати закономірності життєдіяльності суспільства, структуру та механізми соціальних процесів; механізми та чинники перебігу та особливості пізнання історичного та культурного процесу;
- ⇒ сприяти свідомості, цілеспрямованості використання умов соціальної організації життєдіяльності суспільства, виявленню форм і засобів філософського осмислення історичної реальності, так як ці знання спрямовуються на теоретичне обґрунтування засобів і механізмів в цілому та українського зокрема.

Цілі гуманітарної культури направлені на:

- ⇒ виховання цілісної особистості та цілісності буття;
- ⇒ використання гуманітарних технологій;
- ⇒ формування особистості в контексті особистісно-орієнтованої філософії;
- ⇒ актуалізацію загальнолюдських цінностей;
- ⇒ формування розумових здібностей (теоретичних, практичних та універсальних); глибини розуму, гнучкість, рухливість, логічність, доказовість і критичність розуму;
- ⇒ системності мислення як схильності до аналізу і синтезу уміння відокремлювати суттєве від несуттєвого, діалектично охопити явище як ціле, в усьому різноманітті елементів та зв'язків між ними;
- ⇒ креативності мислення як творчого вирішення задач, що проявляються в здатності бачити елементи новизни, творчості у діяльності, в умінні розкрити їх особистий потенціал, вміння проявити інтуїцію як реальний і необхідний компонент пізнавальної діяльності, направлений на вихід за межі стереотипів поведінки;
- ⇒ розумових якостей і компетентності як суми спеціальних знань та умінь глибоко розбиратися у справі, що визначається професійними знаннями (освітня підготовка) та практичним досвідом, що слугують передумовою кваліфікованого аналізу ситуацій і діагностики стану процесів, своєчасного прийняття аргументованих рішень;
- ⇒ вольових якостей, направлених на свідоме регулювання людиною своєї поведінки та діяльності, пов'язаних з подоланням внутрішніх і зовнішніх перешкод – цілеспрямованості, наполегливості, рішучості, ініціативності, самостійності, сміливості, витримки;
- ⇒ морально-психологічних якостей людини, які необхідні для створення у колективі клімату, який сприяє розвитку здорових

- міжособистих стосунків та свідомої дисципліни трудових відносин, а саме: чесноті і порядності, принциповості, розвиненого почуття відповідальності, високої вимогливості, знання людської психології та індивідуалізованого підходу до підлеглих, готовність до налагоджування контактів з підлеглими; прагнення до співпереживання, до ідентифікації з колективом, доброти, тактовності, зваженого сприйняття критики, комунікабельність, розсудливість, впровадженість;
- ⇒ формування стійкого світогляду, правильного сприйняття сучасних проблем розвитку суспільства, людського буття, духовної культури, для чого необхідно:
- засвоїти і реалізувати наукові і культурні досягнення світової цивілізації з уважним ставленням до різних культур, релігії, неухильного дотримання прав людини;
 - критично оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, екологічні, культурні та інші події і явища;
 - проникати в сутність явищ та процесів реального світу, свідомо використовувати наукові знання у пізнавальній і професійній діяльності;
 - дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки і моралі в міжособистісних стосунках та у суспільстві, сприяти зміцненню моральних засад суспільства.
- ⇒ формування політичної свідомості та політичної культури, а також політичної активності, творчої ініціативи при вирішенні сучасних проблем:
- демонструвати і розвивати широкий кругозір у галузі міжнародного життя та політичних процесів, орієнтуватися у зовнішній та внутрішній політиці держави, знати її історію та специфіку розвитку;
 - розпізнавати і використовувати різні види владних відносин, специфіку політичної, влади, розуміти її сутність, структуру, функції;
 - орієнтуватись в міжнародному політичному житті, геополітичній ситуації, розуміти місце і статус України в сучасному світі.
 - орієнтуватись у глобальних проблемах економічного розвитку, світових господарських зв'язків, інтеграції України у систему міжнародного поділу праці.
- ⇒ розгляд суспільних явищ в розвитку конкретних історичних умов:
- з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки в історичних подіях, аналізувати й узагальнювати історичний матеріал в певній системі;
 - порівнювати, пояснювати, аналізувати критично оцінювати історичні факти та діяльність осіб, спираючись на отримані знання на основі альтернативних поглядів на проблеми.
- ⇒ мати активну життєву та громадянську позицію:

- захищати інтереси держави поєднувати і взаємоузгоджувати суспільні, колективні та індивідуальні інтереси.
 - виконувати конституційні обов'язки, дотримуватися норм законодавства;
 - захищати свої права людини і громадянина;
 - використовувати для досягнення мети зовнішні обставини.
- ⇒ нести соціальну відповідальність за діяльність організації:
- враховувати і прогнозувати доцільні аспекти впливу ділової активності на працівників, споживачів, місцеві спільноти, суспільство;
 - добровільно відгукатися на вирішення загальних соціальних проблем: захист довкілля, захист прав громадянина охорони здоров'я і безпеки, захисту інтересів споживачів;
 - дотримуватись етики ділового спілкування;
 - реалізовувати відносини відповідальності за допомогою сукупності етичних, правових та економічних норм у їх взаємозв'язку;
 - нести персональну відповідальність за діяльність співробітників і всієї організації.

Таким чином, гуманізація технологій навчання і виховання зводиться до наступного:

1. Пошук шляхів більшої різноманітності технологічного інструментарію при традиційних формах навчання і виховання.
2. Подолання інформаційного перевантаження в навчанні.
3. Пошуки оптимальних технологічних рішень для здійснення логічного переходу від уявлень системного знання до його проблематизації.
4. Використання найбільш оптимальних методів і засобів в активізації студентів на лекційних і семінарських заняттях без перевантаження нервово-психологічної напруги студентів.
5. Побудова системи зворотнього зв'язку в системі „викладач-студент”.
6. Побудова системи позааудиторної самостійної роботи студентів.

Таким чином, гуманізм - це такий теоретико-світоглядний спосіб, що поєднує вчення про людину як визначальну мету і вищу цінність суспільства; осмислення всезагального. Гуманістична спрямованість суспільства – це нове теоретико-світоглядне узагальнення традицій вселюдських цінностей, на основі яких будується вся система політики, культури, економіки, мислення, життєдіяльності соціальної організації; відбувається регуляція суспільних відносин, які сприяють досягненню у суспільстві стабільності, порядку, злагоди шляхом гуманізації відносин між різними суб'єктами політики. Об'єктивно суспільство зацікавлене в тому, щоб у ньому зберігався баланс політичних сил між соціальними і національними групами; відносини між законодавчою, виконавчою і судовою владою сприяли Гуманітаризація, гуманізація і гармонізація освіти, влади, суспільства

гармонізації відносин на основі врахування інтересів усіх соціальних верств населення. Врегулювання цих відносин має здійснюватися цивілізованою владою, яка регулює суспільні відносини, проявом конструктивної активності усіх політичних сил, щоб знайти ті оптимальні шляхи подальшого удосконалення суспільства, реалізації проблем людського буття на гуманістичній основі. Становленню цивілізованого політичного і соціального *буття* новина сприяти демократична політична культура і свідомість як відкрита парадигма суспільства, виразом якої є толерантна політична ідеологія, спрямована на подолання розколу духу української нації і її на пряму до інтеграції. Гуманізація суспільства створює більш сприятливі умови для життєдіяльності людини і суспільства, виступає формою організації державної влади, сприяє оптимізації формування автономного самовизначення особистості.

В умовах нової суспільної ситуації гуманізм - це дотримання закону на всіх рівнях – від простої людини до Президента і окремого політика, розуміння політики як пошуку істини, що пов'язується з розробкою певного кола регулятивних гуманістично-формуючих ідей і принципів. Гуманістична парадигма політики - це здійснення влади з дозволу тих "ким керують", що утримує в собі важливі гуманістично ціннісні функції. Адже, що Ж.Ж.Руссо говорив, що народ завжди правий. Утвердження гуманізму у всіх сферах суспільно-політичного буття становить соціо-інтегративний чинник в становленні політичного організму як єдиного соціального цілого. Адже, політика - це сама динамічна сфера суспільного буття, яка впливає на людину; найголовніша сфера діяльності, від якої залежить доля людського існування. На думку М. Вебера, політика – це, "упорядкування і улаштування державної влади"; це перш за все, "мистецтво задовольняти потреби і інтереси людей"; це мистецтво управління державою. Політика – це інтегральна багаторівнева система, яка включає: політичні інтереси, політичні організації, політичну свідомість, між якими діють причинно-наслідкові і функціональні зв'язки, які вимагають відповідної методологічної рефлексії і культурологічного осмислення. Існують такі три класичні підходи до політики: 1) політика – це боротьба між законом і силою, якщо закону недостатньо, то використовують силу (Макіавеллі); 2) марксистський підхід до політики, який визначається класовим інтересом; 3) сучасний підхід до політики як до "мистецтва можливого". В цивілізованому контексті політика – це арена соціальної справедливості, контроль за законним використанням влади та урегулювання конфліктів; поновлення власне людського існування і культури як такої. Складність в реалізації політики заключається в тому, що її суб'єктами виступають різноманітні політичні і соціальні сили: політичні партії, суспільні організації і рухи, окремі індивіди. Існує безліч сфер політики: внутрішня і зовнішня, економічна, соціальна, екологічна,

національна, демократична, демографічна, культурна, науково-технічна, аграрна, інвестиційна, що поєднують політику і економіку, соціальну структуру суспільства, які по-новому сьогодні диференціюється і стратифікується. В залежності від соціальної структури суспільства формуються політичні сили і руху, які детермінуються внутрішніми стосунками, спонукальними мотивами поведінки політичної еліти, сутнісними детермінантами політики виступають не тільки економічні інтереси. В сучасному посттоталітарному суспільстві політика стає більш автономною сферою, а "управління економікою, або демократичне планування стають незалежними від капіталізму" (Д.Белл). Для України, як і для інших посткомуністичних країн, особливо гостро стоїть проблема формування нових структур влади на демократичних засадах, забезпечення не формальної, а реальної демократії. Найважливішим засобом запобігання тоталітаризму є децентралізація влади, на основі розвинутого демократичного самоврядування. Сутнісна "матерія" влади направляється на забезпечення прав людини і вона тим ефективніша, чим вищий її авторитет і чим більшими моральними можливостями вона володіє.

Цивілізація ХХ століття з її великим технічним прогресом створили можливості для реалізації проектів справжнього гуманізму, а, з іншого, спричинила поглиблення дії кризових чинників, які тотально загрожують людству. Внаслідок цього людство стоїть перед вибором, вирішальна роль у якому належить політиці соціального гуманізму, гуманістичними цінностям, процесам духовного самовизначення людини, сутнісним проявам позитивного досвіду. Безперечно, що гуманізм політики – це вираз цілісності людського духу, що долає роздвоєння свідомості і духу, постає суттєвим моментом культури почуттів. Гуманізм політики поєднує вчення про людину як визначальну мету і вищу цінність демократичного суспільства; визначає уточнення принципів розуміння сутності людини і світу, її *буття*, відмову від уявлень про людину лише як "агента соціальних змін", "елементарного продукту суспільних відносин". Його істотною рисою є відродження "ренесансного" розуміння людини як вільної істоти, самореалізації її сутнісних сил, злитої зі світом природи, повернутої до власного тілесного і духовного розвитку "олюднення" суспільних відносин. Ідея соціального гуманізму – це людський вимір економіки і політики, екологічної етики, моралі ненасильства; діалогу та толерантності як імперативу людських відносин, "позитивного екзистенціалізму", „соціального прагматизму”, орієнтація на реальні проблеми і турботи людини. Істотна особливість політики соціального гуманізму полягає в тому, що він поєднує індивідуальні та групові, колективні, соціальні, національні та загальноцивілізаційні інтереси. Відправною точкою соціального гуманізму є ствердження гідності особи, її свободи ідеалів, соціальної Гуманітаризація, гуманізація і гармонізація освіти, влади, суспільства

справедливості. В основі політики соціального гуманізму є погляд на історію, в центрі якої людський вимір її розгортання. Зміст історії визначається зусиллями творчої людської індивідуальності, справжньої самореалізації її сутнісних сил. Відповідно до цього обґрунтовується погляд, за яким масштаб історичного значення людини вимірюється не "шляхетністю", давністю роду чи титулами, а власною гідністю, талантом, розумом, здібностями. Соціальний гуманізм виходить з того, що резерви розвитку економіки, політики, культури слід шукати в самій людині, розвитку її свідомості і духовного капіталу. Без розвитку людського капіталу подальший розвиток і удосконалення суспільства стають неможливими. Найважливішим ресурсом гуманізації політики постає інтенсифікація людського капіталу і людської екзистенції. Гуманістична спрямованість політики стає умовою збереження людських, природних, соціальних, політичних ресурсів. В своїх змістовних характеристиках концепція соціального гуманізму включає теоретико-концептуальне обґрунтування "типових" завдань гуманізації політики, економіки, екології, соціальної політики, науки, освіти, культури. Суспільство буде прогресувати тоді, коли гуманізм як світоглядна (регулятивна) ідея і принцип сучасної політики буде задіяний в соціальній, політичній, економічній організації суспільства і не обернеться створенням чергової політичної утопії. В концептуальному плані гуманізм виходить із Сократівського лозунгу "Пізнай самого себе" та "людина є мірою всіх речей" (Протагор), що висвічують своєрідність духовного і інтелектуального самовизначення особи. Соціальний гуманізм - це програма подолання кризової свідомості і кризового стану культури. Розкриття змісту гуманізації політики потребує врахування потенціальної можливості розвитку буття людини в свободі і через свободу, відмови від диктату Абсолюту, орієнтації на гуманістичні цінності, вміння користуватися свободами і жити в умовах громадянського суспільства в свободі і через свободу.

Гуманізм суспільства – це сукупність ідей, в основі яких лежить упевненість і переконаність про високе призначення людини, цінності особистості, її права на свободу; це надання політиці людської направленості, використання її в інтересах особистості і всього суспільства в цілому; це онтологічні умови становлення людини в політиці, розглянутої з боку цілепокладання, творчості, самостановлення. Гуманізм суспільства сприяє узагальненню конструктивних принципів організації людського буття, де за традицією усвідомлюється доля людського буття і існування. Гуманізм суспільства сприяє становленню нової політичної культури і в ній індивіда, тих умов, за яких вона може "зняти" свою попередню форму тоталітарно-авторитарного мислення і органічно перейти до цивілізованої політичної діяльності. Гуманізм суспільства повинен "зняти" попередні форми політичної діяльності шляхом повернення

реальному процесу життєдіяльності тих ідеалів, які вироблялись протягом всієї історії розвитку суспільства, захищаючи особистість від згубного впливу на неї нелюдського середовища, сприяючи саморозвитку особистості, самодіяльності і самореалізації. Гуманізація суспільства – це створення таких умов, за яких людина набуває екзистенційного значення. Гуманізм суспільства актуалізує культ людини, намагається "прочитати" людське буття як таке, що сприяє виробленню нових, адекватних цивілізованому підходу варіантів осягнення людини, що виявляє перегляду установлених поглядів на політику, подоланню тоталітарно-автократичних за своєю суттю поглядів. І до тих пір, поки політика не в змозі буде спроможною поставити в центр своїх інтересів людину, політика не здатна буде вирішувати кардинальні і складні проблеми, підтримувати активність соціального суб'єкта на рівні достатньої його життєдіяльності. Саме через гуманізм в політиці, сенс якого визначається проблематикою людини, політика пов'язується: з політичною онтологією (буття в політиці); політичною етикою (моральними підвалинами в суспільстві); політичною аксіологією (духовними цінностями в політиці); політичною антропологією (людиною); історією політичної думки (політичним пізнанням).

В умовах трансформації суспільно-політичних відносин існує реальна потреба пошуку реальних важелів задля подолання підходів до людини як "гвинтика", "фактора" суспільства. Людина – оскільки вона особистість – може піднятися над собою як живою істотою, і виходячи з себе, з своєї свідомості і самосвідомості, змінити обставини, зробити їх гуманістичними. Нова парадигма гуманізму суспільства допомагає виявити цілісну систему закономірностей руху свідомості до її демократичного волевиявлення, подолання паралічу масової свідомості, руйнації моральних підвалин в суспільстві. Універсальні характеристики гуманізму суспільства виходять з того, що в нових умовах становлення правової держави і громадянського суспільства по-новому становиться і сама проблема людини, яка акцентує увагу на самопрояві людського в людині, подоланні деструктивних явищ в суспільстві та розірваності свідомості і буття. Нова парадигма гуманізму виходить з того, що людина прагне до того, щоб зрозуміти саму себе, і згідно з своїм внутрішнім світом, творити свою індивідуальність, повноту і цілісність особи, але для цього потрібно, щоб соціально-політичні умови були не розірваними, а тотожними людині.

Гуманістичний тип суспільства має такі ознаки: 1) гармонійне поєднання інтересів людини і суспільства, орієнтація на збалансований розвиток суспільства, всіх механізмів суспільного відтворення та всебічний розвиток особистості; 2) реальний плюралізм всіх форм власності; 3) широкі можливості для прояву господарської ініціативи індивідів та об'єднань; 4) підкореність Гуманітаризація, гуманізація і гармонізація освіти, влади, суспільства

держави громадянському суспільству; 5) відсутність монополії на знання, свобода вибору; 6) створення нових місць у суспільній системі для здійснення індивідом активної соціальної діяльності; 7) наявність дійових механізмів компромісного розв'язання суспільних конфліктів. Йдеться передусім про становлення нових суспільних, політичних і економічних відносин, становлення в ній особистості, в яких людина покладається як гранична форма реалізації ідей громадянського суспільства, можливості реалізувати свої можливості в мінливому і суперечному суспільному бутті, культивувати іманентні духовному світу людині цінності. Гуманізм суспільства забезпечується складним комплексом внутрішньої самосвідомості, всією системою політичного і морального впливу, правовими засобами, стимулювання належної поведінки всіх суб'єктів політичних і соціальних відносин. Гуманізм суспільства повинен сприяти формуванню таких політичних відносин, які були б гідними цілісної особистості, для якої політика – це спосіб людського існування. Гуманізм суспільства покладається на такі принципи, як чесність, достойність, моральність, гідність. Гуманізм суспільства акцентує увагу на тому, що людина не є тільки "економічною і політичною клітинкою", а соціокультурним феноменом, який вбирає в себе раціональне, творче, духовне, емоційно-вольове, національно-психологічне, культурно-історичне. Гуманізм суспільства детермінує становлення такого соціуму, на прапорі якого була б людина та її високе соціальне призначення, її добробут, високі духовні і моральні цінності. Адже, не існує іншого способу зробити політику дійсно гуманною і людською, крім поєднання її з мораллю і людиною. Лише за таких умов людина не буде відчуженою від політики і влади, не буде "губитись в політиці", а цивілізовані політичні відносини допоможуть людині знайти і реалізувати себе, подолати розірваність духу, розкрити свої суттєві сили, вивільнитися від відчужених і розірваних відносин суспільного буття. Гуманізм суспільства сприяє тому, щоб правові, політичні, соціальні, економічні інститути були зорієнтовані на індивіда. Політика як творчість широких мас народу яскраво узагальнює процеси переходу родового, загальнолюдського, гуманістичного в людську детермінованість, функціонування всезагального як індивідуального і навпаки. В центрі людського виміру політики принцип: "людина як міра всіх речей", на якому наголошував ще античний мислитель Протагор. Проблема людського виміру політики формується як теоретико-світоглядне узагальнення положень зарубіжної і вітчизняної думки, яка йде в руслі поглядів на людину як творчу і розумну істоту, розробкою такого політичного ідеалу суспільства, в центрі якого людина, її права і свободи, культивування духовності, подолання правового нігілізму, високе призначення. Осьовий принцип гуманізму суспільства – це законність, правова держава і розвиток громадянського суспільства. Вектор гуманізму політики виходить з рефлексії, націленої на те, що

людина повинна шукати досконалості в індивідуальному бутті, що означає, що вона сама повинна себе зробити тим, ким вона є, пізнати свою індивідуальність, створити світ свого буття за законами краси. Людському виміру політики сприяє культура як царица символічних форм, способів життя, досягнення у досконалості. Культура є корелятом певних суспільно-політичних відносин, які детерміновані свободою і відповідальністю; така культура виходить з того, що основним принципом її є самореалізація свого "Я", свого самовизначення і самоздійснення. Сама культура детермінує особистість, яка повинна постійно створювати себе, своє буття і свою сутність в процесі культурного уречевлення, звеличуючись до родової істоти. Людина націлена на іманентні своїй суті умови, на подолання сурогатів своєї діяльності, на виявлення своєї ідентифікації і реалізації своєї активності. Криза ідентичності долається тоді, коли людина поборює відчуження і уречевлення, повертається сама до себе, стає дієздатною. Політика XXI століття – це подолання тих деструктивних процесів, які хвилюють сьогодні усіх людей, це перехід до цивілізованих умов життєдіяльності, нового способу життєдіяльності і соціальної організації суспільства, нового типу усвідомлення своєї особистості. В центрі політики XXI століття – людина, рівень її життя, що ставить політику у прямий зв'язок з буттєвими, а значить, екзистенційними вимірами. Якщо процесу тотожності мислення і буття буде сприяти вся сукупність соціально-політичних відносин, то буде розвиватися і накопичуватися людський, а отже, гуманістичний потенціал.

Висновки

Гуманізація суспільства – поступове повернення до цінностей гуманізації на принципово новій основі, через зближення матеріального і духовного рухів людського розвитку. Процес гуманізації вимагає:

- подолання антагоністичних форм відчуження людини;
- поступове визначення людської особистості основним багатством суспільства;
- зростання значення освіти, зміну її змісту, форм і методів у напрямку безперервності навчального-освітнього процесу;
- широкої гуманітаризації освіти;
- гуманізації діяльності виконавчої влади;
- створення багатоступеневого механізму добору та підготовки кадрів у цій сфері суспільної діяльності;
- відхід від схеми домінування держави і правлячої еліти у сферу регулювання всіх суспільних відносин;
- відхід від формалізації державних, міждержавних та міжрегіональних форм і методів правового і політичного регулювання.

Перспективи подальших досліджень:

- ✓ дослідження шляхів і напрямків гуманітаризації інженерно-економічної освіти в ЗДІА.

Джерела

1. Гершунский Б.С. Философия образования в XXI веке (в поиске практико-ориентированных образовательных концепций). – М.: Интернет-Диалект, 1997. – С. 118.
2. Зинченко В.П. О целях и ценностях образования // Педагогика, 1995. - №5. – С. 3-16.
3. Шарковская Н.В. Гуманистическая парадигма образования – базис формирования социально-культурной активности личности будущего специалиста // Известия МАН высшей школы. – 2004. - №4(30). – С. 184-190.
4. Згуровский М.З. Система высшего образования Украины в контексте Болонского процесса // Известия МАН высшей школы. – 2004. - №1(27). – С. 7-31.
5. Беланова Р.А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах США (Україна-США). – К.: Центр практичної філософії, 2001. – 216 с.
6. Бахтин М.М. К методологии гуманитарных наук // Эстетика словесного творчества. – М.: 1979. – С. 360.
7. Панфилова Т.В. О содержании понятия «гуманизм» // Философские науки. – 1990. - №9. – С. 116.
8. Стефанюк С.К. Деякі аспекти етно-педагогічної освіти як можливість духовно-творчого розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1998. - №2. – С. 127.
9. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 199. - №2. – С.124.
10. Балл Г.О. Гуманізація загальної освіти: суспільна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – С. 143.
11. Вища школа на шляху оновлення / Старченко Т.Я., Стоян О.М., Бобик О.І. – Львів: Світ, 1991. – С. 52.
12. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры // Вестник высшей школы – Alma mater. – 1999. - №3. – С. 30.
13. Головаха Е.И., Бекешкина И.Э., Небоженко В.С. Демократизация общества и развития личности от тоталитаризма до демократии. – Киев: Наук. думка. – 1992. – С. 31-33.
14. Общеввропейский процесс и гуманитарная Европа. Роль университетов / Под ред. Л.И. Глухарева и В. Страды. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – С. 345.

Стаття надійшла 03.01.2005 р.